

**Oponentský posudek na bakalářskou práci Yany Darnitsyny
„Hérakleitovo pojetí logu: interpretace vybraných zlomků“
(FHS, srpen 2023)**

Bakalářská práce Y. Darnitsyny pojednává o Hérakleitově pojetí *logu*, který se autorka pokouší nejprve uchopit souborněji a poté prostřednictvím analýz výroků, v nichž se toto slovo vyskytuje.

Úroveň jazyka práce je obstojná. Věty jsou jasně formulované a obsahují poměrně málo gramatických¹ a stylistických chyb.² To je třeba ocenit o to více, že jméno autorky i některé drobné jazykové zvláštnosti nasvědčují tomu, že není rodilou mluvčí češtiny.³ Také její výklad je přehledný, srozumitelný a opatřený argumenty a odkazy na většině míst, kde je to třeba. Autorka již od úvodu ohlašuje, co chce dělat, a vesměs to i náležitě zdůvodňuje. Rovněž struktura práce je smysluplná a účelná. První polovinu práce autorka věnuje výkladu Hérakleitova spisu, jeho stylu a jazyku, pojetí *logu* a jeho moderním interpretacím, načež v druhé polovině práce podrobně probírá dochované zlomky.

Autorka pracuje s primárními i sekundárními prameny vcelku korektně, tj. opravdu se snaží prezentovat to, co se v nich nachází, aniž sklouzává k hodnotovým soudům nebo emocím. Hlavními oporami jí při tom byli Zdeněk Kratochvíl a Andrej Lebeděv, k jejichž pozicím se často, byť nikoli vždy a bezvýhradně přiklání. Stanoviska badatelů nicméně netlumočí otrocky, nýbrž se občas snaží zaujmout vlastní pozici a argumentovat v její prospěch. Její závěry jsou vesměs střízlivé a akceptovatelné, někdy se blýskne i dobrým postřehem.⁴ Zvláštní pochvalu zasluhuje výklad zlomku B 1, v němž se zračí největší a také nejvíce zdařilé a odborně podložené úsilí představit různé interpretační pozice a s nimi spojené argumenty.

Práce ovšem trpí i některými neduhy, které jsou při absenci odborného vyškolení a omezených zkušenostech v oblasti klasické filologie a starořecké filosofie a historie vcelku očekávatelné. Nejvíce se to podepsalo na formální stránce práce. Řecká jména a termíny jsou poměrně často uváděny nesprávně, tj. s chybnými délkami, tvary nebo skloňováním.⁵ Některá slova a termíny jsou užívány nedůsledně

---

¹ Viz např. s. 9, kde schází čárka za větou vloženou: „Jazyk, se kterým pracuje Hérakleitos je blízky“; či s. 15: „a“ před dvojicí spojek, které uvádějí vedlejší věty téhož typu (zde „že – a že“), se čárka nepíše.

² Viz např. „Tento zlomek obsahuje parafrázi Hippolyta“ m. „Tento zlomek parafrázuje též Hippolytos“.

³ Např. „číst“ místo „čítst“; Kratochvíl m. Kratochvíl; překlad *loga* m. překlad *logu*.

⁴ Viz např. s. 8-9: „Avšak nelze s naprostou jistotou říci, zda jsou zlomky souvislým textem nebo aforismy. Zlomky mají jak rysy jednotného a propojeného díla, tak i rysy relativně samostatných výroků.“

⁵ Viz např. Aristoteles místo Aristotelés (ale při přebírkách zlomků ze Z. Kratochvíla se vyskytují i správné tvary); Diogenes Laertius m. Diogenés Laërtios; asyndetonem m. asyndetem; Sexta Empirica m. Sexta Empeirika (tj. též ne Sextus Empiricus, ale Sextos

nebo promiskuitně.⁶ Značné množství chyb se vyskytuje v zápisech řeckých slov alfabetou,⁷ takže se nabízí otázka, zda by nebylo lepší je přepsat do latinky. Úplné formální ztroskotání pak představují bibliografické odkazy a bibliografie. Některé bibliografické položky jsou nedostatečně zakotveny nebo chybně zapsány.⁸ Tentýž titul je zapisován dvěma odlišnými způsoby.⁹ U některých pramenů přeložených do češtiny není uvedeno, kdo je přeložil. Někde je uvedeno ISBN, jinde ne. Někteří autoři jsou uváděni s křestními jmény, jiní ne. Některé názvy článků jsou napsány kursivou, jiné ne. V poznámkách pod čarou jsou někdy uváděny tituly v plném rozsahu, jindy zkráceně, ale různými způsoby (srov. např. pozn. 50-54). Vydavatelství časopisu nebo číslo vydání knihy není nutné zmiňovat, ale pokud se tak už stane, nepatří za titul pramene, nýbrž k roku vydání. Jednotlivé položky bibliografie je třeba zakončovat tečkami, protože to jsou svého druhu věty. V seznamu primárních autorů schází Aischylos, ač je z něj citováno (s. 13).

Základní problém práce spočívá v nedostatečné historické a badatelské ukotvenosti. V tomto ohledu není náhodný scházející přehled a vývoj dějin hérakleitovského bádání v úvodu práce. Jakási klasifikace užitých zdrojů se sice objevuje na s. 14-22, ale jen velmi výběrově a ve vztahu k hlavnímu tématu práce. Hlavními autorčinými oporami v interpretaci byli, jak už bylo řečeno, Zdeněk Kratochvíl a Andrej Lebeděv. Představit „svěbytný“ Lebeděvův pohled na věc si ostatně autorka vytkla jako za jeden z cílů práce (s. 5). Oba interpreti by proto měli být stručně charakterizováni jak v úvodu, tak v případě Lebeděva i v závěru. Současně oba tito autoři představují určitý metodologický problém, protože ani jeden z nich nepatří k soudobému interpretačnímu „mainstreamu“. Je proto dosti zavádějící, pokud autorka nazývá kap. 4 své práce „Hlavní směry výkladu Hérakleitova logu současnými badateli“. Oné „současnosti“ totiž odpovídají jen

---

Empeirikos; správně jen v přebírkách ze Z.Kratochvíla); Miletově fyzice m. mílétské fyzice/fyzice Míleťanů; Diadóda m. Diodota; Pythagora m. Pýthagory aj.

⁶ Např. filosofie vs. filozofického; Aristoteles vs. Aristotelés aj.

⁷ Viz např. ἀκούειν, κατὰ φύσιν, φρονεῖν, *Ἡράκλειτος*, εκαστον, ἐπη καὶ ἔργα, ἀει, γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον, εἶναι, εἰδέναι aj.

⁸ Např. Hesiodos, *Theogonie*, př. V. Veresajev: chybí původní titul, místo a rok vydání; nebo Plutarchos, *Περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας*, 1012e (sic!), př. Т. Г. Сидаш, 2008: chybí místo vydání a vydavatel a původní titul; paginace 1012e odkazuje na konkrétní pasáž v textu a v bibliografickém údaji nemá co dělat. Nebo: Johnstone, Mark, *On 'Logos' in Heraclitus*, In *Inwood, Brad (ed), Oxford Studies in Ancient Philosophy, Volume 47*. [s.l.]: Oxford University Press, 2014, s. 1–30.: jde o časopis, ne sborník, takže je zbytečné uvádět editora; zkratka „[s.l.]“ je nesmyslná a nepatřičná, za číslem svazku by měl následovat rok vydání. Nebo: Hladký, Vojtěch, Kratochvíl, Zdeněk, *Mathesis Publications* (???), *Deontos: Reconstruction and Reading of Heraclitus' B1 and B2*: In *Ancient Philosophy*. 37.2 (2017): 281–291.

⁹ Např. na s. 14, pozn. 41, je M. A. JOHNSTONE, *On 'Logos' in Heraclitus* [online]. Dostupne na internete: <https://academic.oup.com/book/26288/chapter/194526055>, s. 13. Ale na s. 13 a v bibliografii stojí: Johnstone, Mark, *On 'Logos' in Heraclitus*, In *Inwood, Brad (ed), Oxford Studies in Ancient Philosophy, Volume 47*. [s.l.]: Oxford University Press, 2014, s. 1–30.)

Hérakleitos a Lebeděv (byť oba sedmdesátníci), zatímco téměř všichni ostatní zmiňovaní odborníci publikovali své práce před padesáti až osmdesáti lety (Kirk 1954; Špaňár 1969; West 1971; Kahn 1979; Kessidi 1982). Podstatnější však je, že výměr „hlavní směry“ odpovídá pouze tomu, co autorka přečetla z hérakleitovské literatury. Není toho mnoho a jedná se spíše o spodní tolerovatelnou mez. Někteří interpreti nejsou v mezinárodním bádání vůbec známi (vedle Kratochvíla sem patří také Kessidi a víceméně i Špaňár). Autorka tak nezná většinu komentářů klíčových hérakleitovských badatelů (Marcovich, Mouraviev, Bollack – Wismann, Conche, Fronterotta aj.) a zcela pomíjí rozsáhlou literaturu, která se vztahuje k jednotlivým zlomkům, v nichž se vyskytuje *logos*. To je sice na úrovni bakalářské práce v pořádku, přesto má nedostatečná znalost interpretační tradice svoje negativní důsledky. Autorka není s to přesněji rozlišit pozice a argumenty majority interpretů od pozic „svébytné“ minority, již v mnoha aspektech zastupují právě Kratochvíl a Lebeděv jakožto její hlavní opory. To ji občas svádí k jakési interpretační blahovůli (každý má svou pravdu) nebo k tolerování či přijímání interpretačně vyhocených pozic, které majoritou nejsou zastávány, a to vesměs z velmi dobrých důvodů, o nichž autorka netuší, a proto je zpravidla ani neuvádí.

Z obecných nedostatků lze dále zmínit následující: Ne ve všech zlomcích je prezentováno a využito celé spektrum přečtených autorů: například ve výkladu v B 115 je uváděn pouze Lebeděv, nikoli na prospěch věci. V práci zcela schází přehled celku Hérakleitovy nauky, a tím i lepší pozadí pro ukotvení *logu*. Závěr práce je příliš stručný, navíc obsahuje věci, které do něj nepatří, například poslední odstavec, v němž autorka píše, o co se v práci snažila a jaké měla cíle. Tyto cíle a závěry bylo třeba v Závěru konkrétně a přehledně shrnout, ne je jen povšechně zmínit nebo prezentovat svoje intence. Naopak zhodnocení přínosu A. Lebeděva, jež autorka ohlašovala v úvodu jako jeden z cílů práce, v závěru uvedeno není.

V práci se nalézají také poměrně vysoké množství dílčích problematických, nepřesných nebo zavádějících tvrzení.

-s. 1: „Jeho filosofie zakládající se na pojmu *logos*“ – Je zavádějící tvrdit, že se celé Hérakleitovo myšlení zakládá na *logu*, protože takových konceptů obsahuje více (např. *sofon*, *psýché*, *polemos* aj.). Je také problematické tvrdit, že Hérakleitos slovo *logos* užíval jako „pojem“, protože to by znamenalo, že mu poskytl jasný význam, který pak ve všech výskytech důsledně dodržoval. Jenže právě výraz *logos* je pověstný tím, že v různých kontextech nese různé významy, k čemuž ostatně autorka sama dospěla. Jak by tedy mohl být „pojmem“?

-s. 7: „Přestože řada badatelů Dielse kritizuje a zlomky systematizuje jiným způsobem“ – Bylo by třeba přesněji zdůvodnit, proč je Dielsovo vydání kritizováno, aby bylo možné posoudit, zda její užívání není práci na škodu.

-s. 7: „Část C je pro tuto práci málo zajímavá, protože obsahuje imitace a parafráze Hérakleitových myšlenek“ – Nebyl bych si tím tak jist: C 1 obsahuje cenný ohlas Hérakleitovy nauky v hippokratovském prostředí (což je důležité pro výklad B 115), C 4 pak ozvuk jeho myšlení u stoiků, přičemž v tomto zlomku je zmíněn i termín *logos*. V této souvislosti postrádám rovněž zmínky o *logu* v uvození B fragmentů.

-s. 12: „*Logos* podle kontextu tak může znamenat „vyprávění“, „slovo“, „řeč“, „vysvětlení“ nebo „příčina“, „míra“, „argument“ a dale „úcta“ – Autorka slovo *logos* prezentuje málo historicky na základě slovníkových hesel, která zahrnují výskyty z celé antiky. O to zvláštnější je, že o větu dále cituje Marka Johnstonea, který ve svém článku mapuje pouze starší a dobové významy slova, s nimiž se Hérakleitos musel setkávat a které dozajista nezahrnují všechny jí uváděné smysly. Stejně tak na následující straně uvádí přibližné dobové významy slova podle Kratochvíla, nikoli podle Johnstonea, který dobové prameny prozkoumal a jejich moderní výklady a překlady pečlivě analyzoval. Vůbec je její zacházení s Johnstoneovým článkem a jeho závěry zvláštní.

-s. 13: „*Logos* se stavá něčím autonomním a nezávislým na lidech, kde vyprávění (*logos*) může být přerušeno a pokračováno jiným vypravěčem.“ – Věta je vniřně nesmyslná, protože autonomii a nezávislost *logu* určitě nepropůjčuje to, že může být jakožto forma řeči přerušena jiným vypravěčem.

-s. 25: „Je poněkud zvláštní, že text (B 1) začíná antitezí“ – Text B 1 nezačíná antitezí, nýbrž se v úvodu věty vyskytuje částice *de*, která v řečtině může, ale nemusí mít adverbativní význam.¹⁰ Autorčin pokus o gramatický výklad je zavádějící, protože není gramaticky ukotven, nýbrž ne zcela přesně reprodukuje Lebeděvovu interpretaci. V důsledku vzniká mylný dojem, že Lebeděv přišel na to, čeho si nikdo před ním nepovšiml. Kdyby se však autorka podívala do nějaké řecké gramatiky, rychle by zjistila, že částice *de* může mít význam nejen adverbativní a kopulativní, ale nese také funkci zdůrazňovací nebo uvozuje tzv. apoditické věty (Smyth, par. 2837), což majoritě badatelů velmi dobře umožňuje k jejímu sémantickému významu nepřihlížet.

-s. 26: „Zde nebudu rozebírat stanovisko prvního směru, který předpokládá, že *logos* je pouhým označením Hérakleitova diskurzu, tedy prostě „slovo“. Domnívám se, že potvrzení toho, že tomu tak není, poskytuje zlomek B 50“ – To je dost bizarní argument. Z rozboru několika zlomků jasně vyplývá – a autorka to sama uznává –, že hlavním významem *logu* je v nich „slovo“ nebo nějaký jemu blízký termín (viz např. B 87, B 108 nebo B 115, viz s. 55). Proč tedy tento význam vypouštět ze zkoumání v B 1, když ho zde celá řada významných hérakleitovských badatelů předpokládá? A jestliže autorka musela opakovaně čelit faktu, že *logos* může v různých zlomcích znamenat pokaždé něco jiného, jak může předpokládaným významem z jednoho výroku vylučovat význam ze zlomku jiného?

-s. 34: „Naslouchat *logu* může ve starořečtině znamenat také „číst knihu““ – Je mi líto, ale to je gramaticky nemožné: obrat *akuein tú logú* znamená „naslouchat slovu“, nikoli číst knihu (*epilegesthai ton byblon/ta grammata*), viz např. LSJ, s. v. *akúo*.

-s. 35: „Podle Johnstona *logos* v Hérakleitově filosofii označuje neustále předvádění se světa jako „thus and so“ nám v naší zkušenosti – jakési kosmické sebezjevení.“ – Citovaná slova se v Johnstoneově článku opravdu vyskytují, jenže autorka zcela

---

¹⁰ H. W. Smyth, *Greek Grammar*, Harvard University Press 1984, s. 644, par. 2834-2834.

zamlčuje, že tento autor byl zastáncem jí odmítané teze, že *logos* musel mít blízko k dobovým významům slova, což bylo „slovo, projev, autoritativní přednes“ („discourse“, „report“, „statement“, viz s. 9 a 15-16 Johnstoneova článku).

-s. 44: „Hérakleitos tedy odděluje duši od těla“ – To Hérakleitos nikde v dochovaných výrociích nedělá, a to tím spíše, že se v nich nevyskytuje žádný výraz pro tělo. Celá autorčina spekulace o *psýché*, ačkoli není hloupá, svědčí o tom, že o dobových významech slova téměř nic netuší, což jí mj. umožňuje bezstarostně bájit o kosmické duši, která před Platónem není vůbec doložena.

-s. 50: „Badatelé 19. století ve slovese ‚vědět‘ spatřovali nějaký subjektivismus, což je podle Lebeděva nesmyslné“ – autorka nepřesně reprodukuje Lebeděvovu pozici, která navíc není nijak originální. Ve zlomku B 50 četli Hippolytovo *eidēnai* už badatelé z 19. století, např. Berg, Zeller nebo Patin. Důvodem, proč hippolytovský editor E. Miller sáhl (r. 1851) k emendaci, nebyl žádný „subjektivismus“, nýbrž 1) celkově katastrofální stav Hippolytova textu; 2) Filónovy parafráze zlomku, které obsahují *einai*, nikoli *eidēnai*; 3) analogické užití *einai* v jiných H. zlomcích. Navíc autorkou nabízený překlad závěrečné části výroku „je jen jedna /tak/ moudrá bytost, která ví všechno“ je nesprávný: buď by měl znít „je moudré znát jedno jako všechny věci“, anebo „moudré zná, že všechny věci jsou jedno“ (viz např. Mouraviev: „that wise ist: knowing all things to be one“).

-s. 54: „Lebeděv se například domnívá, že tento (tj. B 115) zlomek obsahuje pythagorejské matematické pojetí duše.“ – Autorka souhlasí s Lebeděvem, že autorem zlomku B 115 je ve skutečnosti Platónův žák Xenokratés, nikoli Hérakleitos. To samo o sobě není problém. Problém je, že Lebeděv je zde jediným citovaným interpretem a že není ani autorem hypotézy, že se jedná o výrok Xenokratův.¹¹ Hérakleitovi zlomek pro jeho hutnost, význačnost a podobnost pasáží z hippokratovského spisu *De victu* I.6 (DK 22 C 1), jehož první kniha masivně rozvíjí hérakleitovská témata, přičli už odborníci na Stobaia a předsókratovskou filosofii v 19. století (např. Hense, Schenkl nebo Diels) a jako pravý je dnes uznáván naprostou většinou editorů i interpretů. To by bylo třeba přinejmenším zmínit.

Navzdory těmto připomínkám lze bakalářskou práci Yany Darytsiny považovat za vcelku zdařilou. Autorka zjevně dělala, co mohla, ale její úsilí ani očividný zájem o věc nedokázaly zcela zastřít nedostatek důkladnějšího školení v oboru. Navrhuji proto hodnocení velmi dobře.

V Praze 12. 8. 2023

doc. Mgr. Tomáš Vítek, Dr.

---

¹¹ Srov. k tomu např. M. Marchovich, *Heraclitus*, Mérida 1967, s. 569.